

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРІВ НА БАЗІ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Формування екологічної свідомості молодого покоління — ключова умова сталого розвитку України. Глобальні екологічні виклики та масштабні руйнування природних територій унаслідок воєнної агресії підкреслюють нагальну потребу в розвитку екологічної культури суспільства та вихованні відповідального ставлення до довкілля. Школа як основна ланка системи освіти має стратегічну місію — забезпечити базові знання про природу, сформувати уявлення про взаємозалежність людини та довкілля, прищепити практичні навички природоохоронної діяльності [1]. Концепція екологічної освіти України визначає екологізацію змісту шкільних предметів і міждисциплінарний підхід як головні принципи виховання нового типу мислення. У документі наголошується: метою екологічної освіти є формування у школярів цілісного світогляду, що поєднує знання, переконання та цінності, здатні виховувати громадянську відповідальність за стан довкілля, усвідомлення його значення для розвитку держави та готовність приймати екологічно обґрунтовані рішення, живучи у гармонії з природою [1]. Таким чином, екологічна освіта є не лише елементом навчального процесу, а й соціальним інструментом формування громадянської позиції та патріотизму через усвідомлення цінності природної спадщини. Важливим ресурсом для практичного впровадження принципів екологічної освіти є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Вони слугують природними лабораторіями, де учні отримують досвід досліджень, розвивають критичне мислення та бачать реальні наслідки антропогенного впливу. Залучення територій ПЗФ до навчальних програм дозволяє реалізовувати краєзнавчий підхід, підвищує інтерес до екології та формує емоційно-ціннісне ставлення до природи [2]. Особливе значення екологічної освіти підкреслюється у воєнних реаліях: пошкодження заповідних територій, деградація лісів, забруднення водних ресурсів формують у школярів усвідомлення вразливості довкілля та необхідності його захисту. Таким чином, методична розробка «Чиста вода – здорове життя» демонструє багатовимірний підхід до екологічної освіти. Вона поєднує навчальні та виховні завдання, сприяє розвитку міждисциплінарних компетентностей, формує громадянську та екологічну відповідальність, практичні заняття на базі об'єктів природно-заповідного фонду мають найбільший вплив на формування екологічного світогляду школярів, а відтак — на підготовку покоління, здатного жити в гармонії з природою та відновлювати довкілля після воєнних руйнувань. Саме на цьому етапі закладаються основи громадянської екологічної відповідальності, що стане невід'ємною складовою післявоєнного відновлення України.

Дослідження доводять, що діяльнісні методи навчання — польові заняття, практикуми, екскурсії, інтерактивні ігри — підвищують екологічну компетентність учнів і сприяють екологізації свідомості [3]. Для практичного втілення зазначених підходів пропонується цикл методичних розробок для учнів 5-7 класів щодо занять на базі Національного природного парку «Слобожанський». Наприклад, одна з них присвячена темі визначення якості питної води — «Чиста вода – здорове життя», яка визначає екологічну дослідницьку діяльність школярів у рамках екологічної освіти. Основною метою розробки є формування у дітей ціннісного ставлення до чистої води як фундаменту життя та розвиток практичних умінь з оцінки її якості. Методична розробка побудована за принципом поетапного занурення у проблему: від постановки запитання «Чи можна визначити якість води лише за її зовнішнім виглядом?» до безпосереднього проведення спостережень і дослідів. Учні самостійно відбирають проби води з різних джерел (критичної, джерельної, водопровідної, бутельованої та свердловинної), дотримуються правил маркування та зберігання зразків, здійснюють візуальну оцінку властивостей води (колір, прозорість, запах, наявність домішок), що формує первинне уявлення про якість води. Наступним етапом буде визначення у лабораторних умовах кислотно-лужного балансу за допомогою лакмусових смужок.

Також організація роботи школярів в малих групах сприяє розвитку навичок співпраці, відповідальності та колективного прийняття рішень. Кожен учасник виконує певну роль: від відбору проб і проведення аналізу до фіксації результатів і підготовки презентації. Такий підхід забезпечує активну участь усіх учнів і підсилює ефект командної взаємодії. Завершальним етапом заняття є презентація результатів досліджень і колективна дискусія, під час якої учні роблять висновки щодо відмінностей між джерелами води, обговорюють роль людини у збереженні водних ресурсів, причини їх забруднення та доступні методи очищення у побутових умовах. Таким чином, заняття поєднує навчальну, практичну та виховну складові: воно не лише формує конкретні вміння, а й розвиває критичне мислення, екологічну відповідальність і здатність до співпраці. Дослідницька активність робить навчальний процес більш динамічним і значущим, сприяючи довготривалому впливу на формування екологічного світогляду та цінностей учнів.

Важливим аспектом є міждисциплінарний характер цієї діяльності. Робота з водними пробами інтегрує знання з біології (значення води для живих організмів), хімії (визначення кислотно-лужного балансу), географії (просторові відмінності джерел), екології (вплив антропогенних факторів на якість води) та математики (обробка результатів, заповнення таблиць). Така інтеграція створює умови для формування системного мислення школярів, що є одним із ключових завдань сучасної освіти.

Робота з реальними природними об'єктами пробуджує у дітей емоційний зв'язок із довкіллям, підсилює відчуття особистої відповідальності та причетності до його збереження. Формування цінностей відбувається

через досвід: учні на практиці переконуються, що навіть звичайна прозора вода може містити небезпечні домішки, а отже, дбати про її чистоту — спільне завдання всього суспільства.

У воєнних реаліях України цей аспект набуває ще більшої ваги. Руйнування інфраструктури, забруднення річок та підземних вод, деградація екосистем створюють перед школярами наочний приклад крихкості природних ресурсів. Тому дослідження, проведені на базі об'єктів природно-заповідного фонду, стають не лише освітньою практикою, а й виховним актом, що сприяє формуванню патріотичної свідомості та усвідомлення важливості відновлення країни через захист довкілля. Варто наголосити й на відповідності цієї роботи сучасним європейським тенденціям у сфері освіти для сталого розвитку. Практико-орієнтовані методи навчання, що поєднують дослідження, дискусію та колективний аналіз, активно застосовуються у школах країн ЄС. Включення українських школярів до подібних форм діяльності створює умови для гармонізації національної освітньої системи з міжнародними стандартами та підвищує конкурентоспроможність випускників у майбутньому. Особливої уваги заслуговує використання ПЗФ як освітніх майданчиків. Такі території виступають своєрідними «відкритими класами», де поєднується природне середовище, дослідницький інструментарій і виховні практики. Важливим є й те, що навчання у ПЗФ формує у школярів не лише знання, а й глибокий ціннісний вимір: повагу до природної спадщини, готовність брати участь у природоохоронних ініціативах, усвідомлення себе частиною європейської екологічної спільноти. Отже, формування екологічного світогляду школярів на базі об'єктів ПЗФ ґрунтується на науково-методичних розробках, орієнтованих на практичний досвід та міжпредметні зв'язки. Такий підхід відповідає сучасним європейським концепціям сталого розвитку та дозволяє підготувати покоління, здатне приймати екологічно обґрунтовані рішення й брати участь у відновленні та збереженні природної спадщини України.

Література:

1. Про Концепцію екологічної освіти в Україні: Закон України від 20.12.2001 р. № 13/6-19.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
2. Некос А. Н., Дементєєва Я. Ю. Особливості методичного забезпечення формування змісту окремих етапів безперервної екологічної освіти Проблеми сучасної освіти. 2019. № 9. С. 39-43
URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/12979>
3. Познякова С. Методика формування екологічної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти Матеріали конференцій МІЦНД. 2023. С. 362–364
URL: <https://archive.mcnnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/962>